

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ

Мицикова В., студентка гр. УС-11, ФММ

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського

Скоробогатова Н.Є., к.е.н., доцент

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського"

Міжнародна конкурентоспроможність є багатограним явищем, що відображає здатність країни або галузі ефективно конкурувати на глобальних ринках, забезпечуючи економічне зростання та підвищення добробуту громадян. Вона охоплює систему інституцій, політик і чинників, які визначають рівень продуктивності економіки та її здатність адаптуватися до змін світового середовища.

Згідно з визначенням Всесвітнього економічного форуму, конкурентоспроможність – це сукупність інституцій, політик і чинників, що формують продуктивність країни [1]. Такий підхід акцентує увагу на важливості інфраструктури, макроекономічної стабільності, охорони здоров'я, освіти та інновацій. Організація економічного співробітництва та розвитку подає схоже трактування: конкурентоспроможність – це здатність держави виробляти товари й послуги, які відповідають міжнародним вимогам і сприяють довгостроковому зростанню реальних доходів населення [2]. У даному випадку наголос робиться на ролі продуктивності, економічних, політичних і структурних факторів у формуванні умов для ведення бізнесу.

У наукових підходах міжнародна конкурентоспроможність розглядається крізь призму різних економічних теорій. Майкл Портер у концепції "Конкурентні переваги націй" стверджує, що вона залежить від здатності створювати унікальні товари й послуги з попитом на міжнародному ринку [3]. Він запропонував модель "національного ромба", до якої входять факторні умови, внутрішній попит, споріднені галузі, а також конкуренція та стратегія компаній. Пол Кругман, у межах теорії міжнародної торгівлі, підкреслює, що конкурентоспроможність зумовлюється не лише ресурсами, а й фокусом на товарах із високою доданою вартістю [4]. Він акцентує на вигодах від спеціалізації та масштабування, що забезпечують переваги в міжнародній торгівлі.

Українські дослідники також вивчають це явище. І.М. Севрук і А.О. Рупчева аналізують позиції України у сфері ІТ, підкреслюючи значення інноваційного потенціалу, якості освіти й сприятливого бізнес-середовища для формування конкурентних переваг. Піддубна Л. І. визначає міжнародну конкурентоспроможність як складне явище, що охоплює просторово-часові, ресурсно-технологічні, соціально-когнітивні, інституційні й інформаційні компоненти системи міжнародної економічної діяльності підприємства [5, с. 53].

Теоретичні засади конкурентоспроможності традиційно займають важливе місце в економічній науці. Попри це, єдиної методології управління конкурентоспроможністю не існує. Підходи до її формування залежать від наукових шкіл, що розвивають власні концепції, які часто перебувають у конкуренції між собою.

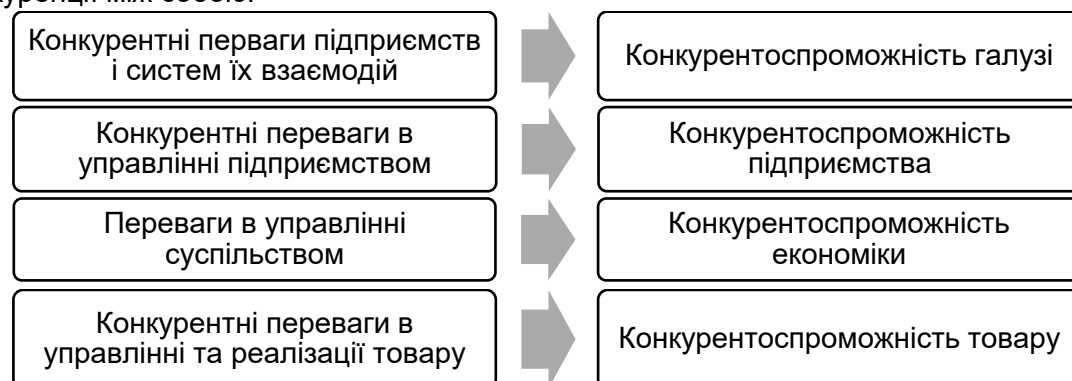


Рис. 1 – Піраміда конкурентних переваг і конкурентоспроможності [6]

Аналіз структури піраміди конкурентоспроможності дозволяє не лише ієрархічно розмістити чинники, що її формують, а й простежити еволюцію теоретичних підходів до розуміння цього поняття. Якщо класичні концепції, як-от теорії Сміта і Рікардо, акцентують увагу на «жорстких» економічних параметрах (витрати, ресурси, обсяги виробництва), то сучасна наукова думка дедалі більше надає перевагу «м'яким» складовим – здатності до інновацій, якості управління, рівню цифрової трансформації та інтегрованості у глобальні виробничі ланцюги. У сучасному розумінні конкурентоспроможність галузі не є стабільним або гарантованим статусом – це динамічний процес, що потребує постійного оновлення, інвестицій у людський капітал, створення інноваційного середовища та послідовної державної політики. Особливої ваги набуває здатність адаптуватися до зовнішніх викликів, таких як технологічні зсуви, глобальні економічні кризи, зміни у споживчій поведінці та нові вимоги сталого розвитку [5]. Таким чином, відбувається зсув фокусу з ресурсної ефективності до стратегічної інтелектуальної гнучкості, де ключовим активом галузі стає не ресурс, а знання, організація та здатність до трансформацій. Це визначає конкурентоспроможність як багаторівневий, системний та відкритий до змін феномен, що постійно потребує перегляду стратегій і моделей управління. Вирішальну роль відіграють ті чинники, які формуються цілеспрямовано – через інституційні реформи, стимулювання інновацій, розвиток кластерів, покращення ділового клімату. І саме тут у поле зору дослідників та практиків виходить питання державної участі.

У контексті сучасних викликів глобалізації та стрімкого розвитку технологій створення конкурентоспроможної галузі набуває стратегічного значення. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити відповідність певним критеріям, які формують основу довготривалої конкурентної переваги.

Першочерговим фактором є інноваційність, що виявляється у здатності галузі генерувати нові продукти, оптимізувати виробничі процеси, інтегрувати технологічні рішення та ефективно комерціалізувати результати наукових досліджень. Наступною є адаптивність, яка зумовлює здатність галузі оперативно реагувати на зміни ринкового попиту, технологічні інновації, оновлення регуляторних рамок та коливання міжнародної кон'юнктури. Це питання стає особливо актуальним за умов політичної нестабільності, енергетичних криз чи переривання логістичних ланцюгів. Галузі з високим рівнем гнучкості демонструють кращу здатність підтримувати свої позиції у швидкозмінюваному міжнародному середовищі, як зазначено у звіті World Economic Forum за 2020 рік [1].

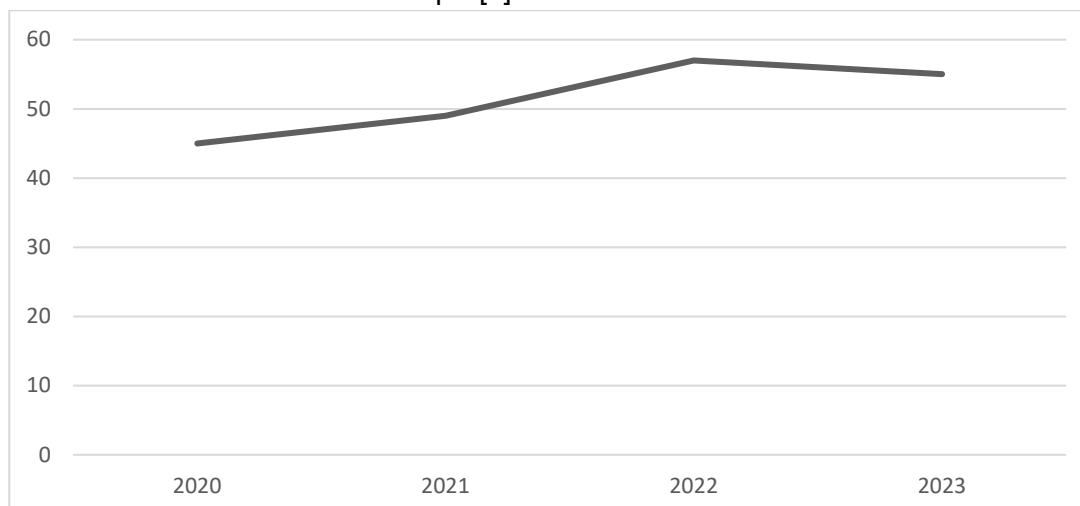


Рис. 2 – Динаміка місця України в рейтингу GII у 2020–2023 (побудовано за даними [7])

У контексті оцінювання міжнародної конкурентоспроможності важливо звернути увагу на Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index, GII), який є одним із ключових орієнтирів ефективності інноваційного розвитку країн. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), у 2020 році Україна посідала 45-те місце, але вже у 2022 році опустилась до

57-го, що свідчить про негативну динаміку. У 2023 році позицію частково вдалося відновити — 55-те місце серед 132 країн. Дана тенденція сигналізує про послаблення інституційної підтримки інновацій, недостатнє фінансування наукових досліджень і низьку комерціалізацію нових розробок. Для країн із трансформаційною економікою інновації є критичним компонентом конкурентоспроможності, оскільки дозволяють створювати високотехнологічну продукцію, зменшувати залежність від сировинних ресурсів та формувати унікальні конкурентні переваги на міжнародних ринках. Важливим аспектом у даному контексті є активне запровадження інноваційних технологій Індустрії 4.0 [8], що дозволяє підвищити конкурентоспроможність не лише окремих економічних суб'єктів, а і держави загалом.

Третім критерієм є ефективність, яка охоплює не лише оптимізацію витрат, а й раціональне управління усіма видами ресурсів: людськими, природними та інформаційними. Особливого значення набуває впровадження принципів сталого розвитку, що забезпечують збалансований підхід до економічних, екологічних і соціальних аспектів діяльності.

Четвертим важливим чинником є рівень інтеграції у глобальні ланцюги створення доданої вартості. Сучасна галузь повинна бути органічно включена у міжнародну кооперацію: працювати з транснаціональними корпораціями, реалізовувати експортно-орієнтовану стратегію та мати доступ до міжнародних ринків.

Таким чином, сучасна конкурентоспроможна галузь є комплексною системою, що поєднує динамічний розвиток, технологічну адаптивність, глобальну інтегрованість і підкріплена ефективними державними та ринковими інститутами.

Література

1. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2020. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2020/>
2. OECD. Competition. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/competition.html>
3. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. New York : Free Press, 1990. URL: https://www.researchgate.net/publication/227630471_Porter's_Competitive_Advantage_Of_Nations_Time_For_The_Final_Judgement
4. Krugman P. Competitiveness: A Dangerous Obsession. Foreign Affairs. 1994. Vol. 73, No. 2. С. 28–44.
5. Піддубний І., Піддубна Л. Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методологічні аспекти розвитку. Економіка України. 2007. № 8. С. 52–60.
6. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти: монографія. – Київ: ДАККІМ, 2006. – 160 с. – Режим доступу: <https://dspace.nuft.edu.ua/items/e8afeeba-c3d8-4b89-9c4a-9edb2d34b7ec>
7. Global Innovation Index 2023: Innovation in the Face of Uncertainty. URL: <https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/2023/index>
8. Скоробогатова Н. Міжнародна конкурентоспроможність країн у реаліях інноваційних зрушень індустрії 4.0. Економічний аналіз. 2019. Т. 29, № 3. С. 21-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2019_29%283%29_5